

A „kiszakadás” poétikája Bartusz-Dobosi László:
Kalász Márton, Magyar
Művészeti Akadémia, 2017.

A Magyar Művészeti Akadémia könyvkiadója, mint ismeretes, az utóbbi években kismonográfia-sorozatban mutatja be a közelmúlt jelentős, de kevésbé feldolgozott írói életműveit. E sorozat részeként jelent meg Bartusz-Dobosi László Kalász Mártonról szóló munkája is. A több mint háromszáz oldalas kötet szerzője arra vállalkozott, hogy az idős költő, író, irodalomszervező művészi portréjának átfogó szintézisét alkossa meg. Gördülékeny nyelvezetű, irodalmias stílusban megírt könyvében módszeresen, kötetről kötetre tekinti át Kalász egész életén végigvonuló rendkívül sokrétű lírai munkásságának fejezeteit. Módszerének lényege egyrészt a kronológiai elrendezés, másfelől az egyes verseskötetek, valamint a bennük található költemények filozófiai, világnézeti és poétikai elemeinek kimerítő taglalása. Egyértelműen állítható, hogy a verselemzéseket tartalmazó irodalomtörténeti fejtegetések képezik a kötet gerincét.

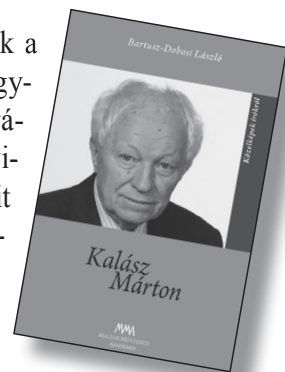
A monográfia első – egyben terjedelmileg is legnagyobb – része a költői életmű rendkívül hosszú és gazdag periódusának részletes áttekintése, amely egységes „panorámaképet” nyújt Kalász lírai univerzumáról. A legfontosabb témák magukban foglalják a gyermekkor emlékeinek felidézését, amely a falusi környezet idilli életvilágában testesül meg. Ezek később kiegészülnek a személyes sors és életcél megtalálására irányuló küzdelmeknek – egy-egy jelentős költemény értelmezésén keresztül történő – bemutatásával. Itt rendkívül fontos az a biográfiai tény, hogy a költő személyiségének és világvilágának alakulását egészen tízéves koráig kizárólag a német (sváb) anyanyelvi környezet határozza meg. Ennek kapcsán Bartusz-Dobosi árnyalt körképet ad a magyarországi svábok XX. századi megpróbáltatásairól: a társadalmi megbélyegzésről, a kitelepítésekről és a hazatalálás keserves erőfeszítéseiről.

Az elemzések következetesen mutatnak rá azokra az identitásproblémákra és a belőlük eredő küzdelmekre, amelyek a gyermekkor sajátosan zárt szférája és a fiatal alkotó előtt fokozatosan kitáruló komplex világ konfliktusaiból fakadnak. „Befelé forduló, a magányt, az elmélyülést kereső, talán kissé túlonatult tartózkodó karakteréből fakadóan egyre több »csap-

dával» találja szemben magát. Ezek a bizonytalansági tényezők és a nagyvárosi és európai élményekből rázúduló hatások együttese, elvont, vizionárius, a szürrealizmus határait súroló képekben jelentkeznek verseiben.” Az életút gyökeres fordulatai (szülei elvesztése, külföldi utazások, családalapítás, költői-írói munkásságának kiemelkedő állomásai) mind a saját létezés értelmére irányuló, megalkuvást nem ismerő keresést tükrözik. Az életmű prózai szegmense, valamint a műfordító tevékenység áttekintése jóval kisebb hangsúlyt kap a kötetben. E fejezetek közül a szerző egyet a *Téli bárány* című regény részletes elemzésének szentel, amely a modern magyar irodalom különösen fontos darabja.

A szerző álláspontja szerint e regény Kalász Márton legkiérleltebb és legjobban szerkesztett prózai művének tekinthető. Az eszmei kiindulópontot az ősi bibliai eredetű toposz, a Bárány motívuma képezi. A világ és az emberek bűneit magára vevő, értük szenvedést felvállaló Isten Báránya az állhatatos kitartás szimbólumára utal. Ezzel összefüggésben Bartusz-Dobosi a könyv legfőbb etikai elveként az emberi létezés sokszor egzisztenciális „túlhatalomként” megmutatkozó nehézségeinek bátor és tudatos felvállalását emeli ki. E lelki beállítódás hosszú távon a személyiség megtisztulásán keresztül egy erkölcsi értelemben vett felemelkedést idéz elő. A regény a szerző nézete szerint a megingathatatlan jellembeli szilárdság és az ebből fakadó mindenáron való személyes helytállás irodalmi tanúságtételeként értelmezhető.

A felnőtté érés időszakában egyeduralgoló szerepet kap a kozmikus magány közegét jelentő nagyvárosi táj, illetve életmód megtapasztalása. Az elemzés a békés, nyugodt és védelmező falusi közegből történő kiszakadást, a felgyorsult életvitel és az elszigeteltség nyomasztó élményét legalább olyan meghatározónak tekinti, mint az ellene való küzdelmet. Ez az attitűd elsősorban abban nyilvánul meg, hogy képes őszintén megnyílni a barátok, szellemi társak felé. Mindez a művészi alkotóerő egyik lényegi mozzanataként mutatkozik meg. E problémák elsődlegesen a falusi és a nagyvárosi létmód éles diszharmóniájára vezethetők vissza. Ahogyan Rónay György fogalmaz: „Verseinek közege a modern nagyvárosi vegetáció: lakótelepi ház ablakát nyitja ki, s onnan

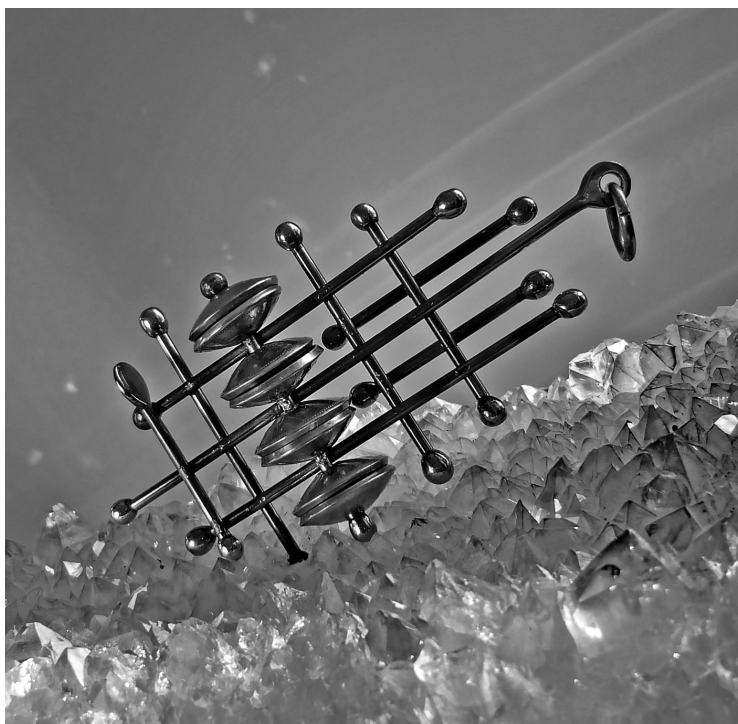
tekint körül, hogy új élményekkel telítődjön. Ez az ablaknyitás azonban az egész világra kínál kilátást.”

A szerző érzékeny és éleslátó elemzésekben vázolja fel Berlin és az ott megtörtént események szerepét Kalász Márton művészi életútján. A korabeli hazai viszonyoknál összemérhetetlenül gazdagabb és sokszínűbb kulturális miliót nyújtó európai nagyvárosi életmód megtapasztalása igazi nóvumot jelentett Kalász számára. Ezen élményeknek köszönhető, hogy az 1960-as években a német anyanyelvi területre szervezett tanulmányút, illetve a '70-es évek elején több éven át végzett kutatómunka új inspirációt adott a költő szellemi magatartásának. A szerző szerint mindekenélőtt a személyes konfliktusok és dilemmák feloldását segítette, ily módon fontos lépést jelentett a belső gazdagodás soha le nem zárható folyamatában.

A monográfia Kalász műfordítói munkásságát a német kultúrterülettel ápoltszoros kapcsolatának kontextusában tárgyalja. Ennek kapcsán ismételten a szellemi kötődés fontosságára, a „valahová tartozás” élményének léleképítő hatására hívja fel a figyelmet. Ez az attitűd a szerző álláspontja szerint képes semlegesíteni az élet elkerülhetetlen és fájdalmas eseményeinek nyomasztó hatásait, továbbá feloldhatja a szellemi elszigeteltségből fakadó magány érzését.

A versek áttekintése során fontos irodalomtörténeti tényként merül fel, hogy Kalász Márton József Attilát egyik legfontosabb szellemi elődjének tekintette, akinek géniusza vigaszt és támpontokat adhatott számára a modern élet kaotikus és az alkotás értelmét újra és újra megkérdőjelező forgatagában. Ennek kapcsán a költő személyes vallomástételét idézi: „József Attila nemcsak kivételes, zseniális költői világot alkotott, de egy-egy remekművében erkölcsi törvényt hagyott ránk.” Emellett Bartusz-Dobosi több helyen is felhívja a figyelmet az élő költőtársak és barátok nélkülözhetetlen intellektuális és érzelmi szerepére az alkotó egyéniség kibontakozásában.

Az életművet átfogó egységbe szervező kötet keretes szerkezetét mutatja, hogy az utolsó tematikus fejezet ismét a gyermekkor világát idézi fel, csak éppen az élete végéhez érkezett és az elmúltakra utoljára visszatekintő művész szemszögéből. A 2015-ben

Acél medál egyforintosokkal, 2015

megjelent *Gyermek Bábel* című gyűjteményes kötet az érett alkotói periódus összegzése és egyben visszatérés a haza, a szülőföld eredendő egységéhez. Ahogyan Bartusz-Dobosi írja: „A kötetet egyfelől tehát az »indulás« kötetének is lehetne nevezni, hiszen a sorok között téblábolva az íráskor alanyaként megjelenő szerző életútjának, illetve költői pályájának startvonalánál találjuk magunkat, másfelől az »érkezés« kötetének is egyben, hiszen az életút végéről tekintünk vissza e gazdag, titokzatos pályára.”

Amennyiben az életmű egészére a szerző útmutatásait követve reflektálunk, elmondható, hogy a kötet alapkonceptióját jelentő keretes szerkesztési elv az életmű egészére nézve is érvényesül: Kalász Márton alkotói pályájának minden egyes szegmense felfogható egy önálló keretként, amely konkrét határokkal rendelkező, önmagában érvényes egység. Ez azonban nem jelenti azt, hogy ne lenne eleven kapcsolatban a többi részelemmel, amelyekkel szervesen összefügg. Többek között ez a dinamizmus tartja fenn a változatosság és az újdonság élményét Kalász olvasása során. Bartusz-Dobosi összegző megállapítása szerint: „Kalász Márton munkásságára az örökös megújulás, a fejlődés a jellemző, amelyben újra és újra »átteremti« önmagát. Csak így lehet képes változtatni a nézőpontját, látásmódját. Ezzel együtt azonban mindvégig megőrzi költészetének alapértékeit, legbensőbb magját.”

Tóth Gábor